

ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ» ТА «СВІТОВА ПОЛІТИКА»

RELATIONSHIPS OF CONCEPTS INTERNATIONAL RELATIONS AND WORLD POLICY

Гірман А.П.,

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин та регіональних студій
Університету митної справи та фінансів*

Загорулько Я.І.,

*студентка IV курсу факультету економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Університету митної справи та фінансів*

Резуник О.В.,

*студентка IV курсу факультету економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Університету митної справи та фінансів*

Цимбал В.Ю.,

*студентка IV курсу факультету економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Університету митної справи та фінансів*

У статті розглядаються теоретико-методологічні питання щодо розуміння та співвідношення основних дефініцій у сфері міжнародних відносин. Автори визначають, що поняття «світова політика» являє собою особливе управлінське явище, яке спрямоване на вирішення глобальних проблем і служить особливим фактором здійснення національних інтересів кожного з існуючих народів.

Акцентовано увагу на те, що серед наявних підходів до тлумачення світової політики особливо виділяється проблема її співвідношення з міжнародними відносинами. Визначено, що міжнародні відносини та світова політика – це різні види суспільних явищ, і не можна розглядати одне з них як частину іншого.

У статті підкреслюється, що для розкриття особливостей світової політики необхідно співвіднести її з іншими видами політичного впливу, а також урахувати наявність особливих міжнародних політичних інститутів і особливих політичних відносин, що відповідають рівню світової політики.

Підкреслено, що суб'єктами світової політики є глави держав і урядів провідних держав сучасного світу, а громадські організації як учасники міжнародних відносин можуть здійснювати певний вплив на політичних суб'єктів. Громадські організації є активними учасниками сучасних міжнародних відносин, а також можливими неформальними провідниками (виконавцями) світової політики.

Визначено, що світова політика відіграє особливу роль: визначає напрями діяльності провідних держав сучасного світу у вирішенні глобальних проблем. При цьому суб'єкти світової політики своїми рішеннями дають також рекомендації іншим учасникам міжнародного життя, звертаючи увагу на актуальні проблеми світового рівня. Підкреслено, що світова політика, визначаючи шляхи здійснення глобального управління, відіграє в його системі провідну роль і служить його найважливішим внутрішнім фактором.

Ключові слова: міжнародні відносини, глобальні проблеми, світова політика, держави, громадські організації.

The article considers the theoretical and methodological issues of understanding and correlation of basic definitions in the field of international relations. The authors define that the concept of "world politics" is a special management phenomenon that aims to solve global problems and is a special factor in the realization of national interests of each of the existing peoples.

Emphasis is placed on the fact that among the available approaches to the interpretation of world politics, the problem of its relationship with international relations stands out. It is determined that international relations and world politics are different types of social phenomena that cannot be considered one of them as part of another.

The article emphasizes that in order to reveal the peculiarities of world politics, it is necessary to correlate it with other types of political influence, as well as to take into account the existence of special international political institutions and special political relations corresponding to the level of world politics.

It is emphasized that the subjects of world politics are the heads of state and government of the leading states of the modern world, and public organizations as participants in international relations can exert some influence on political actors. Public organizations are active participants in modern international relations, as well as possible informal leaders (performers) of world politics.

It is determined that world politics plays a special role: it determines the directions of activity of the leading states of the modern world in solving global problems. At the same time, the subjects of world politics also give recommendations to other participants in international life, paying attention to current world-class problems. It is emphasized that world politics, determining the ways of global governance, plays a leading role in its system and serves as its most important internal factor.

Key words: international relations, global problems, world politics, states, public organizations.

Постановка проблеми. Світова політика – відносно новий вид політичного впливу, що з’явився в другій половині ХХ століття. Його розвиток був зумовлений виникненням глобальних проблем, що створюють загрозу існуванню всього людства і в результаті сприяють усвідомленню взаємної залежності народів і держав, а також породжують особливу відповідальність світової політичної еліти за майбутнє людства. Світова політика являє собою особливе управлінське явище, яке спрямоване на вирішення зазначених проблем і служить особливим фактором здійснення національних інтересів кожного з існуючих народів. Вона відіграє провідну роль у системі глобального управління, здійснюваного найбільш промислово розвиненими і, як наслідок, провідними державами сучасного світу, і призначена для впорядкування загальних умов життя всіх народів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Новизна світової політики як політичного явища визначає деяку складність в її тлумаченні. Проте в спеціальній літературі вже розробляються теоретичні основи дослідження цього явища, пропонуються особливі підходи до його осмислення. Цю тематику досліджували українські науковці: О. Брусилівська, І. Коваль, О. Коппель, О. Пархомчук, О. Соснін та ін., а також зарубіжні: В. Браун, А. Клуан, Т. Ріссе, Х. Трінкунас [1–6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У сучасних наукових колах досить часто трапляються некоректні трактування основоположних дефініцій міжнародних відносин, що потребує додаткового наукового дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Стаття має на меті зіставити поняття і сутність міжнародних відносин та світової політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед наявних підходів до тлумачення світової політики особливо виділяється проблема її співвідношення з міжнародними відносинами, на основі якої по суті справи будується вся її нинішня теорія. Можна стверджувати, що ця проблема займає центральне місце в дослідженнях, присвячених міжнародним відносинам, і передбачає з’ясування сутнісних відмінностей термінів «світовий» і «міжнародний». У політологічній літературі поняття світової політики фактично зміщується з поняттям міжнародних відносин, унаслідок чого тлумачення даного явища набуває заплутаного характеру. Так, одна група науковців відзначає, що «як сфера наукових досліджень світова політика ширше, ніж міжнародні відносини», тому що останні містять «лише відносини між державами», а світова політика охоплює собою «діяльність і взаємодії з державами ще й інших акторів – неурядових організацій, транснаціональних корпорацій, неформальних мереж,

внутрішньодержавних регіонів й ін.» [4]. Тобто в першому випадку акцент робиться зазвичай на міждержавних проблемах, а в другому – на тому, що розглядається ширше коло проблем (у тому числі пов’язаних із глобалізацією, а також екологічних тощо). Отже, в більшості сучасних досліджень з даної проблематики міжнародні відносини виступають частиною світової політики.

Таким чином, склався певний напрям у поясненні світової політики, який полягає в її зіставленні з міжнародними відносинами. При цьому йдеться про розрізнення цих явищ між собою, яке зумовлено кількістю учасників і кількістю міжнародних проблем, які охоплюються цими явищами. У результаті сформувався висновок, що світова політика є цілим, яке, по-перше, включає як частину міжнародні (міждержавні) відносини, а, по-друге, відображає діяльність і взаємодію різних недержавних організацій. Отже, розрізнення світової політики і міжнародних відносин спирається в даному випадку на критерій, пов’язаний з кількісним підходом.

Однак за логікою «світова політика» і «міжнародні відносини» є поняттями різного ряду. Світова політика – це особливий різновид політичного впливу, який складається на основі діяльності вищих закладів низки держав. При цьому змістово світова політика пов’язана з певним, відповідним їй видом політичних відносин. Наприклад, економічні відносини не можуть входити в зміст світової політики, оскільки відносяться до іншого явища – світової економіки. Виникає питання: як же можна після цього включати міжнародні відносини в зміст поняття світової політики? Якщо розглядати співвідношення світової політики і міжнародної політики, то ці явища є різними видами політичного впливу.

На основі співвідношення світової політики з міжнародними відносинами робляться спроби сформулювати її визначення. Під світовою політикою розуміється сукупна діяльність основних суб’єктів міжнародних відносин, в основі якої лежить їхнє прагнення забезпечити реалізацію своїх економічних, соціальних, культурних та інших інтересів за допомогою дипломатичних, військово-стратегічних, фінансово-економічних, інформаційно-ідеологічних та інших засобів. Світова політика складається із цілеспрямованої політичної діяльності її суб’єктів: держав, міжнародних міжурядових і неурядових організацій, спілок, рухів, а також відомих політичних і громадських діячів [4]. Підкреслимо, що світова політика характеризується тут через «сукупну політичну діяльність» різних учасників міжнародних відносин, тобто розглядається з кількісної точки зору. Предметом світової політики виступають національні інтереси, представлені в контексті глобальних проблем людства.

Відзначимо також, що світову політику іноді називають глобальною політикою, ототожнюючи ці поняття. Певно, що світова політика і глобальна політика – одне й те ж. Їх певна різниця полягає, можливо, в тому, що поняття світової політики відображає своїм змістом особливу роль провідних держав у здійсненні глобального управління. У свою чергу «глобальна політика» підкреслює всеохоплюючий характер світової політики. Термін «глобальний» буквально означає, що відноситься до території всієї земної кулі, «всесвітній».

Потребує уточнення положення про основних суб'єктів міжнародних відносин. Відзначимо тут, що стосовно світової політики повинно йтися не взагалі про міжнародні відносини, а міжнародні політичні відносини. Такі відносини складаються тільки в рамках відповідних міжнародних політичних інститутів, що створюються на рівні держав, і здійснюються керівниками найбільш промислово розвинених і, як наслідок, провідних держав сучасного світу, здатних своїм потенціалом сприяти вирішенню глобальних проблем людства. Це, по-перше. Звідси випливає, що суб'єктами світової політики, і це, по-друге, можуть бути тільки керівники цих країн. Саме вони, об'єднуючись за допомогою особливих міжнародних політичних інститутів, здатні приймати з приводу глобальних проблем необхідні рішення і завдяки можливостям своїх держав можуть взяти на себе відповідальність за долі всього людства.

У свою чергу керівники різноманітних громадських (неурядових) організацій, як і самі ці організації, безпосередньо у світовій політиці участі не беруть. Брати участь у ній – значить бути її суб'єктами, значить приймати відповідні управлінські рішення. Громадські організації не можуть бути суб'єктами світової політики, оскільки не мають для цього необхідних повноважень. Вони не входять до складу відповідних міжнародних політичних інститутів і не можуть приймати рішення світового рівня. Але вони можуть своїми діями, своїми можливостями і методами впливати на суб'єктів світової політики, спонукаючи їх до певних дій. У цьому сенсі вони є активними учасниками сучасних міжнародних відносин, а також можливими неформальними провідниками (виконавцями) світової політики.

Із цього випливає, що міжнародні відносини як поняття не порівняні з поняттям світової політики. Міжнародні відносини та світова політика – це різні види суспільних явищ, які, звичайно, якимось пов'язані між собою, але їх не можна змішувати і розглядати одне з них як частину іншого. Для розкриття особливостей світової політики необхідно співвіднести її з іншими видами політичного впливу, зокрема з міжнародною політикою, а також урахувати наявність

особливих міжнародних політичних інститутів і особливих політичних відносин, що відповідають рівню світової політики.

Звісно ж, що світова політика за своєю сутністю становить вид політичного впливу, який зумовлений необхідністю вирішення глобальних проблем людства і формується на основі взаємодії керівників провідних держав сучасного світу, які є суб'єктами цієї політики. Це означає, що світова політика утворює особливий різновид міждержавної політики і тому носить міждержавний характер. З урахуванням викладеного можна запропонувати таке визначення: світова політика – це вид політичного впливу, що складається на основі взаємодії глав держав і урядів провідних держав сучасного світу і визначає напрями діяльності цих держав у вирішенні глобальних проблем. Як особливе суспільне явище світова політика формується і функціонує на основі світових політичних процесів. Вивчення особливостей цих процесів доповнює уявлення про світову політику.

Ми розглядаємо світові й інші політичні процеси як послідовність політичних дій, що становлять хід прийняття управлінських рішень. Звідси випливає, що особливості світових політичних процесів полягають у тих обставинах, які спрямовані на здійснення цих процесів. Такими обставинами виступають перш за все міжнародні політичні інститути, діяльність яких безпосередньо спрямована на вирішення глобальних проблем. Кожний політичний процес протікає в рамках відповідного йому політичного інституту. Але світова політика призначена для вирішення глобальних проблем. Це означає, що її процеси пов'язані з діяльністю особливих політичних інститутів, а саме міжнародних політичних інститутів, за допомогою яких взаємодіють керівники провідних держав сучасного світу. Такі інститути можна назвати світовими міждержавними політичними інститутами (на відміну від регіональних міждержавних політичних інститутів).

Яскравим прикладом таких інститутів служить «Велика сімка». Група семи – це об'єднання глав держав і урядів провідних держав сучасного світу, а саме: США, Японії, Німеччини, Франції, Канади, Італії, Великобританії. Це найбільш впливові сьогодні в економічному, військовому і політичному сенсі держави («великі держави»). Діяльність глав цих держав і урядів складається із зустрічей, на яких обговорюються найважливіші проблеми розвитку сучасного світу і приймаються спільні заяви. І хоча рішення Групи семи не мають обов'язкової сили, вони проголошують наміри сторін дотримуватися узгодженої лінії, а також відображають рекомендації іншим учасникам міжнародного життя застосовувати певні підходи у вирішенні тих чи інших питань, що мають глобальне значення.

Деякі дослідники вважають, що «Велика сімка» не є політичним інститутом, оскільки в неї немає офіційного статуту або секретаріату, немає формальних критеріїв членства, як це є в різних інших міжнародних організаціях. Але в даному випадку таке твердження потребує деяких уточнень. По-перше, порівнюються міжнародний політичний інститут та інші види міжнародних організацій, тобто порівнюються якісно різні види міжнародних інститутів. По-друге, критерій саме політичних інститутів полягає зовсім не в наявності офіційного статуту або секретаріату. По-третє, формальні критерії членства у «Великій сімці» такі є. До її складу входять глави держав і урядів провідних держав сучасного світу, що відрізняються високорозвиненою промисловістю і дотримуються в управлінні суспільством принципів демократії, а також здатних за допомогою свого потенціалу вирішувати глобальні проблеми людства і роблять для цього певні дії. Зустрічі керівників «Великої сімки» впорядковані і носять регулярний характер. Крім того, вона також цілеспрямовано створена (заснована) керівниками зазначених держав і стійко функціонує, вирішуючи найважливіші проблеми розвитку сучасного світу. І хоча вона не має офіційного статуту або секретаріату, проте в її діяльності присутні всі необхідні ознаки політичної установи.

Особливу роль у здійсненні світових політичних процесів відіграє Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй. Вона також є міждержавною політичною установою світового рівня. В її діяльності беруть участь практично всі керівники сучасних держав, обговорюючи проблеми, що виникають у відносинах між різними державами і народами, проблеми миру і міжнародної безпеки, розвитку співробітництва в різних сферах. Спочатку ООН створювалася для вирішення проблем, що мають регіональний і національний характер. Однак сьогодні діяльність ООН стала багатогранною і універсальною і поряд із проблемами міжнародних відносин вона здатна також вирішувати і глобальні проблеми людства, а значить, формувати світову політику. Така здатність зумовлена тим, що членами ООН є провідні держави сучасного світу, що становлять основну частину бюджету цієї організації. На засіданні Генеральної Асамблеї ООН глави держав і урядів провідних держав мають можливість обговорювати глобальні проблеми сучасного світу і спонукати всі держави застосовувати певні підходи у вирішенні тих чи інших питань, що мають глобальне значення. Найважливіша обставина здійснення світових політичних процесів полягає також у самих суб'єктах світової політики, що реально беруть участь в її формуванні, точніше в тому, хто є таким суб'єктом. Деякі дослідники відносять до таких суб'єктів усі міжурядові, між-

державні утворення. Вважається, що міжурядові організації є найважливішим актором сучасної світової політики, багато в чому визначають основні тенденції політичного розвитку світу.

Строго кажучи, суб'єктами державної та міждержавної політики є не самі організації, не самі держави та їхні об'єднання, а керівники цих країн. Зокрема, суб'єктами світової політики є глави держав і урядів провідних держав сучасного світу, які об'єднуються. Саме вони мають необхідні можливості, наділені відповідними повноваженнями і в результаті приймають світові керівні рішення. Не всі міжурядові організації мають такі можливості. У політологічній літературі до суб'єктів світової політики відносять також міжнародні громадські та інші організації. Однак ця теза не є доведеною. Громадські організації можуть тільки створювати певний вплив на політичних суб'єктів, наприклад, через систему демократії, і тим самим бути учасниками міжнародного життя, а також суб'єктами своєї громадянської активності.

Усвідомлення особливостей здійснення світових політичних процесів підводить до розуміння провідної ролі світової політики в системі глобального управління.

Будь-яка політика як управлінське явище реалізує своє призначення тільки в системі відповідного їй соціального управління. Це зумовлено її особливою функцією, що складається у визначенні напрямів виконавчої діяльності. Світова політика здійснює своє призначення в системі глобального управління. Вона визначає напрями діяльності провідних держав сучасного світу і пропонує рекомендації іншим учасникам міжнародного життя з приводу застосування певних підходів у вирішенні тих чи інших питань, що мають глобальне значення. У науковій літературі глобальне управління визначається їм як форма точкового і дорадчого регулювання, можливого лише в певних транскордонних зонах і майданчиках [5]. В осмисленні глобального управління нераціонально відмовлятися від змісту загальних, давно перевірених понять, які до того ж мають не довільний, але об'єктивний характер. Сутність управління не змінюється від того, що виникають його нові види. Але вона може по-різному проявлятися. При цьому важливо підкреслити, що будь-яке управління – це цілеспрямований вплив, яке має свій особливий об'єкт і предмет. Ці обставини задають орієнтири для подальших пошуків і, зокрема, сприяють розкриттю особливостей глобального управління. Науковці характеризують глобальне управління як процес, за допомогою якого різні актори намагаються виробити загальні для світової спільноти правила поведінки на світовій арені. Воно призначене для вирішення глобальних, загальнолюдських проблем і тим самим служить усьому людству, всій світовій спільноті,

що є об'єктом глобального управління. У свою чергу предмет глобального управління збігається з предметом світової політики, яким виступають національні інтереси народів, що розглядаються в контексті глобальних проблем.

Світова політика покликана відображати у своїх результатах (світових керівних рішеннях) шляхи здійснення глобальним управлінням національних інтересів різних народів.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Запропоноване тлумачення дозволяє в підсумку усвідомити особливу роль світової політики. Вона є найважливішим компонентом глобального управління і становить своїм

впливом провідну функцію в його системі. Вона визначає напрями діяльності провідних держав сучасного світу у вирішенні глобальних проблем і тим самим – напрями реалізації національних інтересів різних народів у контексті вирішення цих проблем. При цьому суб'єкти світової політики своїми рішеннями дають також рекомендації іншим учасникам міжнародного життя, звертаючи увагу на те, що потрібно робити з подолання глобальних проблем.

Отже, світова політика, визначаючи шляхи здійснення глобального управління, відіграє в його системі провідну роль і служить його найважливішим внутрішнім фактором.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коппель О.А., Пархомчук О.С. Міжнародні відносини ХХ століття : навч. посіб. 5-те вид., розшир. і допов. Київ : Друк. двір Олега Федорова, 2019. 386 с.
2. Міжнародні відносини та політика держав в умовах глобальних трансформацій: аналіз сучасної політичної думки : монографія / Є.В. Багацький та ін. ; за заг. ред. І.М. Ковалю, О.І. Брусилівської ; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова, Ін-т соц. наук. Одеса : ОНУ, 2016. 408 с.
3. Соснін О.В. Сучасні міжнародні системи та глобальний розвиток (соціально-політичні, соціально-економічні, соціально-антропологічні виміри). Київ, 2015. 520 с.
4. Clunan A.L., Trinkunas H.A. Conceptualizing Ungoverned Spaces: Territorial Statehood, Contested Authority, and Softened Sovereignty *Ungoverned Spaces: Alternatives to State Authority in an Era of Softened Sovereignty* / Ed. by A.L. Clunan, H.A. Trinkunas. Stanford : Stanford University Press, 2010. P. 17–33.
5. Brown W. Walled States, Waning Sovereignty. New York : Zone Books, 2010. 167 p.
6. Risse T. Transnational Actors and World Politics. *Handbook of International Relations* / Ed. by W. Carlsnaes, T. Risse, B.A. Simmons. Thousand Oaks : Sage, 2013. P. 426–452.